

Information beyond borders : international cultural and intellectual exchange in the Belle Époque / [ed.] by Warden Boyd Rayward [et al.] – London ; New York : Routledge, cop. 2014., 2016. – 336 p.
ISBN 978 1409442257
Ebook: 978 1315588513

A boldog békeidők (*Belle Époque*) nemzetközi kulturális kapcsolatai információtörténeti perspektívában

Általános áttekintés a tárgyalt korszakról és nézőpontról

A kötet szerkesztője *Warden Boyd Rayward* az amerikai Illinois Egyetem, illetve az ausztráliai Új Dél-Wales egyetem emeritus professzora. Nagy ívű szerkesztői bevezetőjének első felében színes áttekintést ad a nálunk boldog békeidőknek nevezett *Belle Époque* világáról, az 1880-as évek elejétől az első világháború kitöréséig tartó időszak Európájának politikai és kulturális viszonyairól. Olyan időszak volt ez, ahol bár a mély ellentétek formálódtak a nemzetközi politikai erőter körülfele szereplői között mélyben, de ezek kitörése a felszínen földrajzilag meghatározott szűk keretek között maradt, és nem volt jelentősége az egész földrész számára egészen a végzetes sarajevói pisztolylövés eldőrdüléséig. Európát addig a gazdasági, kereskedelmi és kulturális fejlődés eufóriája hatotta át. A fokozatosan egyre erőteljesebbé váló nemzeti nacionalizmusok ellentételezéseként a nemzetközi szellemi, kulturális és kereskedelmi kapcsolatok egyre szélesebben és mélyebben intézményesednek. A közlekedés és a kommunikáció egymást követő forradalmainak hatására úgy tűnt, fokozódik a különböző országok és kontinensek egymásra utaltsága. A kulturális és a szellemi életben a kommunikációs és közlekedési infrastruktúra fejlődésével párhuzamosan új nemzetközi struktúrák, erőterek jelennek meg. Ezek sikerrel fejeztek ki olyan nemzetek feletti értékeket, erős pacifizmussal áthatva, melyek semlegesíteni tudják a főként gazdasági és kereskedelmi alapú konfliktusok hatásait Európa nagyhatalmai között. Úgy tűnt továbbá, hogy sikeresen egységes keretek közé terelhetők a nemzeti keretek között megfogalmazódó dinamikus szellemi és kulturális fejlődés energiái. Európán belül szabad volt az utazás, az információk, a tudás, az áruk, illetve a szolgáltatások áramlása. Rayward számos idézettel támasztja alá a korszaknak a gazdasági és tudományos fejlődés iránt érzett optimizmusát, annak szédítő távlatainak megfogalmazásával együtt. A bevezetőt olvasva határozottan az az érzés támad a recenzióban, hogy a korszakra jellemző, egyre in-

kább globalizálódó szellemi, gazdasági és kulturális tér formálódása sokkal nagyobb hasonlóságot mutat napjainkkal, mint a nemzetállami kisállamiságban és totalitárius ideológiák érvényesülésében elmerülő rövid huszadik századdal. Persze azok az ellentmondások is fájdalmasan ismerősnek tűnnek, melyek a nemzeti alapú gazdasági, kulturális, szocializációs minták és érdekek, lokális konfliktusforrások, valamint a kialakuló nemzetközi szellemi és gazdasági erőterek között fennálltak. A kötet esettanulmányai információtörténeti szemszögből ábrázolják annak az egyre jobban egységesülő szellemi és kulturális világnak a különféle mintázatát, melyet oly fájdalmasan szakított szét később a nagyhatalmi érdekütközések és a nemzeti ideológiák harapófogója.

Az írások nagy figyelmet szentelnek a technológiai és a kereskedelmi fejlődés hatásaként a kultúra és a tudásáramlás területén fellépő átalakulási irányok meghatározásának. A bevezetés kiemelten foglalkozik az 1889-es párizsi és az 1897-es brüsszeli világkiállításokkal, melyek remekül összegezték a korszakra jellemző fejlődési mintákat. Ebben az időszakban alakulnak ki – alapvetően nemzeti keretek között – a tudományos társaságok, egyesületek és akadémiák. Mindezzel összhangban addig soha nem látott mélységű, szélességű tudományos, kulturális nemzetközi kapcsolatrendszer kezd intézményesülve behálózni az öreg kontinenst, sőt lép ki globális keretek közé is. A távíró megjelenése, az európai és amerikai földrész közötti kábelek forradalmasítják a kommunikációt. Az egész kötetet áthatja annak ábrázolása, hogy az információs infrastruktúra fejlődése, az új kommunikációs lehetőségek megjelenése egyre meghatározóbb jelentőséggel bír a kulturális és tudományos fejlődés irányainak kijelölésében. Voltaképpen egy a XIX. század végén lezajló kommunikációs forradalom különféle szempontból ábrázolt következményei kerülnek itt kifejtésre. Már a bevezetőben (*Introduction: international exhibitions, Paul Otlet, Henri La Fontaine and the paradox of the Belle Epoque*) megjelenik például a nemzetköziség szellemi és intézményi megalapozódása a bibliográfiai munkában, melynek egyes elemeit részletesen kifejti azután a tanulmányokban.

A tanulmányok írói és a szerkesztője sem törekedett valamilyen egységes összkép megfogalmazására az egyre jelentősebbé és sokszínűbbé váló információáramlás különféle lenyomatainak ábrázolásában. A szerzői kör igen sokszínű. Ausztrál, amerikai, közép- és nyugat-európai szerzők egyaránt felvonulnak. (Közös publikációjuk révén ketten még a belgiumi

vallon-flamand, erőteljes kulturális választóvonalon is túllépnek). Az egész mű egyfajta szellemi utazás térben és időben.

A szerkesztő szerint ennek az utazásnak az a fő célja, hogy egy rövid történeti időszak kapcsán bemutasson olyan szervezeti kereteket, ahol a tudás teremtődött és újjászerveződött. A tanulmányok egyaránt foglalkoznak az egyre erősebbé, sokszínűbbé váló információáramlás kézzelfogható dokumentumszerű lenyomataival és az emberekkel, akik előállították, közvetítették, kifejezték és felhasználták az adott információkat. Feltárják, hogyan hatottak vissza a tudományos és a szellemi életben érvényesülő személyes ismeretségek a tudás a korábnál szélesebb körű terjesztési és felhasználási formáinak érvényesülésére. (Az intenzív tudás- és információáramlás hatására új értelmezési keretek kerülnek különféle tudományos területek és ismeretelméleti iskolák egymásra hatását tanulmányozva is színesedhet a történeti időszakról alkotott képünk.) A határok átlépéséről, új hidak építéséről van tehát szó mind a kötetben tárgyalt témakörök ábrázolása, mind a változatos szakmai háttérű és különféle nézőpontokkal bíró szerzői gárda összetétele kapcsán. A kötetet és a különféle szerzőket az a fajta információ-történeti nézőpont köti tehát össze, mely a kommunikációs technológiák és információs infrastruktúrák fejlődésére, a tudásáramlás különféle intézményes és egyéni nézőpontú útjainak alakulására összpontosít. Az egységes nézőpont hiányát kitűnően ellensúlyozza az a szerkesztői gyakorlat, amely a különféle tanulmányokat különféle résztmakörök köré rendezi, s úgy ad azokról bevezető áttekintést. Ennek segítségével mégis összeállhat valamiféle egységesebb kép a boldog békeidőket idéző információs és kommunikációs keretek fejlődéséről és az ebből fakadó kihívásokból. A recenzióban sem a tanulmányok sorrendjét követem tehát, hanem a szerkesztő által adott értelmezési keretek között adok rövid áttekintést az egyes tanulmányokról.

A korszak információtörténetének kereskedelmi vonatkozásai

A globális kereskedelem megindulásával számos olyan nagy kereskedelmi cég jött létre, amelyek kontinenseken átnyúlva szerveztek kirendeltségeket. A különféle kereskedelmi helyszíneken zajló tevékenységeket egységes keretbe foglaló vállalati identitás kialakítása igen fontos kérdéssé vált ebben az időszakban. Mindez persze szoros összefüggésben az

adott cégek információs-kommunikációs kultúrájának alakításával. Az *Alistair Black* által írt tanulmány (*An information management tool for dismantling barriers in early multinational corporations: the staff magazine in Britain before World War I*) arról ad áttekintést, miképpen próbálják a cégek maguknak biztosítani az üzleti életben kompetitív előnyt biztosító információk megszerzését és a megfelelő időben történő biztonságos célba juttatását. Black tanulmányában azokról az üzleti célú belső vállalati publikációkról ad áttekintést, melyek fő eszközeként szolgáltak mind az egységes vállalati kultúra alakításának, mind a kulcsfontosságú információk megszerzésének. A szerző az információ-menedzsment és a vállalati kommunikációs kultúra forradalmi jellegű átalakulását konkrét példákkal illusztrálja, egyebek között a nagy-britanniai Ford érdekeltség vállalati kiadványának vagy a Brit Westinghouse energetikai cég kiadványának esetében. Utóbbi példa kapcsán érdemes kiemelni, hogy nem csak a globális vállalatcsoport szervezeti kultúrájának erősítésére került a különféle cikkek hangsúlya. A brit kiadványban nagy hangsúlyt helyeztek arra, hogy pozitív visszajelzést, motivációt adjanak a dolgozóknak a brit részleg vállalatcsoporton belüli jelentőségével, eredményeinek felmutatásával kapcsolatban.

Dave Muddiman tanulmánya (*From Display to data: the commercial museum and the beginnings of business information, 1870–1914*) egy másik nézőpontból közelít az üzleti információk kezelésének kérdésköréhez. Ő az úgynevezett kereskedelmi múzeum kialakulásáról beszél. (Maga a terminus huszonegyedik századi szemmel kissé furcsának hangzik, a XIX. és a XX. század fordulóján azonban a múzeumi feladatokat jóval tágabban értelmezték, mint manapság.) Fontos feladatuk volt olyan múzeumi tárgyak bemutatása, melyek oktatási, illetve ismeretterjesztő jelentőséggel bírtak, tehát ebben az időszakban rengeteg olyan tárgyat és a hozzájuk kötődő információt tároltak és jelenítették meg. Fontos feladatuk volt, hogy a helyi érdekelt üzleti közösségnek külföldi piaci lehetőségeket mutassanak be, a külföldi vásárlóknak pedig ráirányítsák a figyelmet az adott ország kínálatára. Ablakot nyitottak az új, modern, dinamikus változó kereskedelmi világra. A tanulmány tehát kereskedelemfejlesztésben játszott üzleti információs szerepüket elemzi. Az intézmények a Brüsszeli Kereskedelmi Múzeum (1882–1897), a londoni Imperial Institute (1886–1903) és az amerikai Philadelphia Kereskedelmi Múzeum (1893–1926). Egy idő után a kereskedelem világának dinamikus

változását, fejlődését statikus múzeumi környezetben bemutató vállalkozásokon túllépett a fejlődés iránya. Ennek ellenére érdekes kuriózummal találkozunk. Fontos rámutatni, milyen fontos szerepet játszott a múzeumok némelyike a határok nélküli információáramlás kezdeteinek megalapozásában.

A nemzetközi szervezetek és a pacifizmus

Daniel Laqua tanulmánya az *Alfred H. Fried* és a 'tudományos pacifizmus' kihívásai a Belle Époque időszakában (*Alfred H. Fried and the challenges for „Scientific Pacifism” in the Belle Époque*) címet viseli. A tanulmány a nemzetközi információáramlás egyre intenzívebbé válására és az ebből fakadó eredményekre összpontosít *Fried*, *Paul Otlet*, *Henry Lafontaine* és társaik tevékenységére alapozva. E társaság igen aktív volt brüsszeli Nemzetközi Intézmények Központi Irodája (1907), illetve a Nemzetközi Szervezetek Uniója (1910) felépítésében. Előbbi szervezet évkönyvei számot adnak arról az igen alapos kérdőíves felmérési tevékenységről, mellyel a különféle hivatalos és nem-hivatalos formában létrejött nemzetközi szervezetek létrehozásának körülményeit, arcélét, tevékenységi irányait és esetleges megszűnésének hátterét próbálták felmérni. A széleskörű szervezeti dokumentációs munkálatok kiteljesedésének az első világháború kitörése vetett sajnálatosan véget.

Laqua tárgyalja még azt a holland *Pieter Eijkman* nevéhez fűződő alternatív kísérletet, mely az orvosi, illetve egyéb tudományos világ szervezeti szereplőinek felmérésére irányult. Írásos eredményei 1910-ben láttak napvilágot. Eijkman gondolatait részletesebben *Geert J. Somsen* tanulmánya tárgyalja (*Global government through science: Pieter Eijkman's plans for a world capital*). Eijkman nagy gondot fordított arra, hogy meggyőzze a holland hatóságokat, hogy a nacionalizmus és az internacionalizmus nem szükségszerűen antitézisei egymásnak. A nemzetköziség mélyülését és terjedését természetes és visszafordíthatatlan folyamatnak látta. Egy általa Világvárosnak nevezett intézményrendszer létrehozását vázolta fel. A főbb állami, birodalmi tőkeforrások a Világtökében egységesülnek, az összefogás pedig jótékonyan hat vissza az egyes államok fejlődésére beleértve a nemzeti ipart és kereskedelmet is. Mindennek az egységesülési folyamatnak a kívánalmát komoly tudományos háttérrel óhajtotta alátámasztani, ami annak fő legitimációs bázisát adta volna az adott korszak körülményei között.

A boldog békeidők korszakában a társadalomtudományok jelentős fejlődésnek indultak. *Wouter van Acker* tanulmányának (*Sociology in Brussels, organicism and the idea of a world society in the period before the First World War*) témája a szociológia tudományos kereteinek brüsszeli formálódása a Világtársadalom ideájának terjesztésére létrehozott különféle nemzetközi tudományos szervezetek működésének szemszögéből nézve. A különféle szervezetekben szocialista eszmei gondolatok által vezérelt elméleti szakemberek és későbbi politikusok vettek részt. A különböző találkozók a gazdasági és szociális jólét kiterjesztésére irányuló reformokhoz kötődő elképzelések, írásos publikációk és jelentések egymás közötti megtárgyalására szolgáltak. A korszak szellemi légkörét erőteljesen áthatotta a biológiai organikus fejlődés mintájára érvényesülő társadalmi organikus fejlődés eszméjéhez kötődő elképzelések előtérbe kerülése. A belga szociológusok ezen eszmék nevében fő szerepet játszottak a Párizsban, 1893-ban létrejött Nemzetközi Szociológiai Társaság megalakulásában. Van Acker arra is utal, hogy az organikus társadalmi fejlődés ideája alapvető háttérét adta Otlet és La Fontaine bibliográfiai jellegű munkájának és nemzetközi tudományszervező tevékenységének is. Laqua, Eijkman és Van Acker tanulmánya témáját tekintve tehát meglehetősen összefüggést mutat, mintegy az érem két oldalaként feltárva a tudományszervezési, osztályozási tevékenységek főbb jellemzőit s illetve az annak háttéréül szolgáló szellemi, ideológiai kereteket. Ehhez a gondolatkörhöz csatlakozik *Cristophe Verbruggen* és *Julie Carlier* tanulmánya (*Laboratories of social thought: the transnational advocacy network of the Institut International pour la Diffusion des Experiences Sociales and its documents du progres (1907–1916)*), mely a társadalmi gondolatok laboratóriumaként szolgáló szakértői, tanácsadói hálózat formálódásáról ad számot. *Rudolf Broda* alapító egy olyan tudományos hálózatot kívánt megalapozni, mely lokális gyökerű, de mégis nemzetközi hatókörű, s összeköti a tudományos tevékenységet a társadalmi aktivizmussal. Fő feladatának a szellemi együttműködés fokozását, a társadalmat érintő tudományos vizsgálati tapasztalatok megosztását jelölték meg. Azt kívánták, hogy motorként szolgáljon a társadalmi fejlődés előmozdításának és a béke biztosításának érdekében. A tanulmány írói azt vizsgálják, miként érvényesült a hálózat tagjai nézeteinek befolyása angol, francia, német tudományos folyóiratokban. Ennek kapcsán előtérbe került a nők emancipációjának kérdése, melyet a társadalmi haladás garanciájaként

és a háború megakadályozásának fő ellenszereként tüntettek fel e szellemi kör képviselői. Az *Institut des Haut Études of the Université Nouvelle* tudományos szervezet kitűnő nemzetközi társadalomtudományi innovációs centrumként szolgált, segítve a feminista tanok terjedését.

Paul Servais tanulmányában (*Scholarly networks and international congresses: the orientalist before the First World War*) az orientalista tudományos hálózatokkal és nemzetközi kongresszusokkal foglalkozik 1873-tól 1912-ig: ekkor rendezték az utolsó nemzetközi összejevetelüket az orientalisták, és arról ad számot, miként és milyen környezetben zajlottak le ezek a rendezvények, kik és honnan vettek részt rajtuk, milyen témaköröket tárgyaltak, illetve rekesztettek ki azokból. A kongresszusok személyi összetétele meglehetősen Európa-központú összetételt tükrözött. A különböző birodalmi, állami szereplők gyarmati politikájának lenyomata elég erőteljesen áthatotta a kutatási prioritások meghatározását s nagy hatással volt a kutatási eredményekben tükröződő közlések lehatárolt érvényességére is.

A nyelvhez kötődő nemzetközi kommunikációs problémák

Európa nemzeti nyelvek szerint megvalósuló széttagoltsága komoly akadályt jelentette a korábban említett tanulmányokban előkerült nemzetközi tudományos együttműködési törekvéseknek. Univerzális nézőpontú tudományos és egyéb szellemi közösségek ismerték fel, hogy tevékenységük hatékonyságának egyik fő akadálya a közös nyelvi keretek hiánya. A kötetben két tanulmány is erre a kihívásra reagál. Felidézük, hogy a boldog békeidők korszaka bővelkedett a nemzeti nyelveket helyettesítő közös nyelvek kialakításának kísérleteiben.

Markus Krajewski tanulmányának (*Organizing a global idiom: Esperanto, Ido and the world auxiliary language movement before the First World War*) becslése szerint mintegy 250 különféle kísérletről lehet e téren számot adni. Krajewski ennek a nemzeti nyelveket helyettesítő mozgalom két ágával, az esperantó és az abból létrejött ido nyelvekhez kötődő törekvésekkel foglalkozik, de áttekinti a volapük nevű mesterséges nyelv fejlődését is. Feltárja e mesterséges nyelvek megalkotását övező különféle szándékokat, s hogy milyen szempontokat tartottak természetesnek és fontosnak egy adott mesterséges nyelv hatékony elterjedéséhez. Foglalkozik azzal a pacifista szellemi háttérrel is, ami fő mozgatórugóját adta a

nyelvi fejlesztési munkának. Korának emblematikus alakjaként mutatja be *Wilhelm Ostwaldot*, aki meglehetősen kaeskaríngós szellemi életpályát futott be. Eleinte az eszperantó mozgalom népszerűsítésében játszott főszerepet, majd az abból létrejött ido nyelv hívévé vált. Az első világháború kitörése után feladta pacifista és a mesterséges nyelvekhez kötődő meggyőződését. Egy olyan egyszerűsített, kevés erőfeszítéssel elsajátítható „világnémet” névre hallgató nyelvi forma kialakítása mellett kardoskodott, mely a németek által meghódított területek kommunikációs problémáin enyhített volna számottevő mértékben.

Fabian de Kloe is az eszperantó és az ido mesterséges nyelvekre összpontosít tanulmányában (*Beyond Babel: Esperanto, Ido and Louis Couturat's pursuit of an international scientific language*), Louis Couturat francia tudós a nemzetközi tudományos nyelvet megalapozni kívánó erőfeszítéseit tárgyalja. Couturat szintén elkötelezett pacifista volt, és elkötelezetten kereste a nemzetközi tudományos nyilvánosság egységesítésének, az információk, eredmények megosztásának leghatékonyabb formáit. Figyelme ennek kapcsán fordult először az eszperantó, később az abból kifejlődött ido nyelv felé. Utóbbit nyelviileg sokkal szabatosabbnak és semlegesebbnek állította be az előbbihez képest. Az ido logikai struktúrája és nyelvi karakterisztikája magában hordozta számára az igazságosság és semlegesség ígését, valamint egy leendő, békés világállam megalapozásának fő eszközeként is kínálkozott számára.

Ha már a nyelvi széttagoltságról beszélünk, és Európát vizsgáljuk, természetes módon merül fel a korszak kapcsán az ennek egyik legkitűnőbb példjaként jelentkező Osztrák-Magyar Monarchia. *Jan Surman* tanulmányának címe *Megosztott tér – megosztott tudomány? A tudományos határok eltüntetése és átlépése Közép-Európában 1860 és 1900 között (Divided space – divided science? Closing and transcending scientific boundaries in Central Europe between 1860 and 1900)*. Az a kiindulópontja, hogy a Monarchiában működő egyetemek, tudományos akadémiák és egyesületek egyedülálló kihívásként szembesültek a nyelv és nemzeti ideológia kérdéseinek összetettségével. A birodalom közös adminisztratív és tudományos nyelve, a német nagy szerepet játszott a birodalmon belüli igazgatási keretek működtetésében és a közös tudományos nyilvánosság megalapozásában. Az egyre erősödő nemzeti mozgalmak azonban a területi szupremáció igényével léptek fel a Monarchia ausztriai felén, nem is beszélve a birodalom magyar felében a nemzeti nyelvet övező hegemónikus tö-

rekvésekről. Paradox módon a nemzeti nyelvű tudományosságnak persze egyre nagyobb igénye támadt arra, hogy bekapcsolódjon a nemzetközi tudományos vérkeringésbe, számot adva eredményeiről. Ennek eszközeként a német nyelvi dominancia mellett azonban egyre inkább előtérbe került a francia és az angol, illetve kisebb mértékben az olasz nyelv is. A Monarchia nemzeti konfliktusoktól terhelt társadalmi erőterében tehát a nemzetközi kommunikáció hangsúlya – a tanulmány szerint – inkább a természetes alapú közvetítő nyelvekre helyeződött, a mesterséges nyelvek előtérbe kerülése helyett. Ami persze abból is következett, hogy a saját nemzeti nyelv elsődlegessége mindenütt alapvető szempontként merült fel a birodalmon belül.

Kommunikációs technológiák és a hírszolgáltatás

A boldog békeidők korszakának egyik fő jellemzője volt a kommunikációs infrastruktúrák fejlődésének felgyorsulása, globális kiterjedése és ennek folyamán az információ terjedési sebességének radikális növekedése. *Frank Hartmann* találó hasonlata szerint az óceánok a tenger alatti távközlési kábelek lefektetésével a gondolatok közvetítésének legfőbb útjává léptek elő. Tanulmányában (*Of artifacts and organs: world telegraph cables and Ernst Kapp's philosophy of technology*) Ernst Kapp technológiai filozófiai tanait köti össze a távíró kábelek alkotta hálózatok fejlődésével. Kapp az újonnan létrejövő távíró és vasúti hálózatokat és azok alapelemeit az emberi szervrendszerekkel és azok összetevőivel állította párhuzamba, a biológiai test fizikai kiterjedéseként értékelve azok létrejöttét. Közvetlen párhuzamot kínált így a biológiai és a technológiai hálózatok felépítése között. Kapp azonban a technológiai-biológiai párhuzamok keresésén túl romantikus hajlamok nélkül értékelte az új technológia által keltett globális társadalmi változásokat. Úttörő médiaelméleti szakemberré avatja őt e változások egységes értelmezési keretrendszerbe foglalása.

Volker Barth a globális hírszolgáltatás történetének kezdeteibe vezet be minket az 1835-ben alapított francia Havas-, illetve az 1851-ben alapított Reuter-hírgyűjtemény történetén keresztül (*The formation of global news agencies, 1859–1914*). Barth kitér az 1848-ban alapított Wolf's Telegraphisches Büro, illetve a szintén ebben az évben alapított amerikai Associated Press kezdeti tevékenységére is. Tanulmányában rámutat, hogy a kartellbe tömörülés jelensége igen hamar érvényesülni kezdett a hírgyűjteményi

piacon. A globális kommunikációs hálózaton belül elhatárolták egymástól földrajzi alapon azokat az érdekeltségi köröket, ahol az egyes hírügynökségek üzleti aktivitást fejtettek ki. Részletesen megtárgyalja az operatív működés alapelemeit, s azt, hogy a tény-szerűség, elfogulatlanság, pontosság és semlegesség alapelvei milyen módon érvényesültek a gyakorlati hírügynökségi munkában. Elemzi azt politikai és kulturális környezetet, amely erőteljesen visszaható az egyes ügynökségek működésére. Végül (már a tárgyalt korszak határain túllépve) az 1920-as 30-as évek átalakulását mutatja be, amikor megtörik a kartelluralom, s az egyes hírügynökségek egymás konkurensivé kezdenek válni.

Nader Vossoughian tanulmányában (*Collecting paper: Die Brücke, the bourgeois interior, and the architecture of knowledge*) Wilhelm Oswald tevékenységét elemezve mutat be egy érdekes publikációs kísérletet *A Híd* nevű hírhálózat kapcsán, ami voltaképpen nem csupán egy folyóirat és kiadó, hanem egy virtuális szerveződési technológia elnevezése volt. Fő célja a tudományos információáramlás szabványos mederbe terelése volt. Az iskolák, hivatalok, kormányzati szervek és magánszemélyek részvételével zajló információáramlásnak kívánt szabályozottabb kereteket adni. Oswald úttörő szerepet játszott a nemzetközi publikációs szabványok kialakításában és terjesztésében, *A Híd* által szorgalmazott szabványos publikációs formák bevezetése voltaképpen már a globális keresőrendszerek használatát vetítették előre, melyet a számítógépes világhálón megjelenő eszközök teljesítettek be, a kommunikációs forradalom már korszakunkon jóval kívülálló lépéseként.

Információ, osztályozás és nemzeti identitás

Heather Gaunt tanulmányával (*„In the pursuit of colonial intelligence”: the archive and identity in the Australian colonies in the Nineteenth Century*) kilépünk a európai keretek közül: ugyanis az ausztrál gyarmatok és az európai, illetve amerikai kontinens közötti hírszolgáltatás fejlődését mutatja be. A tengeri utazás sebessége és kapacitásnövekedése, valamint az 1871-re kiépült közvetlen távíró kábelkapcsolat Nagy-Britannia felől alapvetően megváltoztatta az információszerzés és információszolgáltatás környezetét az ötödik kontinensen is. A tanulmány számot ad a publikációk nemzetközi forgalmáról, a könyvtárak egyre dinamikusabbá váló fejlődéséről. Utal arra, hogy az európai, amerikai és brit birodalmi globális intézményi érdekeltségek megjelenése a hatékony

információs infrastruktúrára támaszkodva alapvetően változtatta meg az ausztrál gyarmatok gazdasági és politikai viszonyait. Ugyancsak érdekes figyelemmel kísérni azt a brit gyarmatokon végig terjedő és Ausztráliára is kiterjedő folyamatot, ahogy a saját történelmüket igyekeznek megragadni e területeken, hogy egyfajta saját identitásformát alakítsanak ki maguknak. Intenzívvé vált az Ausztráliára vonatkozó történeti források összegyűjtése és feldolgozása (beleértve az Ausztráliára vonatkozó londoni dokumentáció feldolgozását is).

Továbbra is Ausztráliában maradván, a globálissá váló információs környezet könyvtárakra gyakorolt hatásának egy érdekes epizódjáról ad számot *Mary Carrol* és *Sue Reynolds* tanulmánya (*The great classification battle of 1910: a tale of „Blunders and Bizzareries” at the Melbourne Public Library*). A melbournei nyilvános könyvtár 1910-es megalakulásakor valóságos szakmai háború robbant ki az európai indíttatású Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) illetve az Amerikából származó Dewey féle Tizedes Osztályozás ausztráliai adaptációjának hívei között. Mindkét irányzatnak volt olyan alakja, aki az európai könyvtárakat bejárva tapasztalatokat szerzett álláspontjának alátámasztására. Nézeteik összecsapásából aztán az ausztrál gyakorlathoz adaptált Dewey rendszer hívei kerültek ki győztesen. Érdekes látni, hogy a nemzetközi szellemű ETO hívei az egyre jobban szárba szökkenő ausztrál nacionalizmus szellemi háttérére támaszkodó szakmai elgondolásokkal találták magukat szembe. A globálissá váló kulturális és szellemi minták érvényesültek az ausztrál helyi körülményekbe ágyazva. A tanulmány tapasztalatai alapján elmondhatjuk, hogy az internacionalizmus és a nacionalizmus összecsapásából utóbbi került ki győztesen. *Charles van den Heuvel* tanulmányával (*Dynamics of networks and of decimal classification systems, 1905–35*) maradunk az osztályozás világánál, ám visszatérünk Európába, és túl is lépünk a kötetben tárgyalt korszak keretein. A tanulmány az ETO fejlődésére ható hálózati dinamikai elemeket vizsgálta 1905 és 1935 között. *Frits Donker Duyvis* főszerepet játszott a francia nyelvű revíziós munkálatokban, az angol nyelvű kiadás elkészítésében, sőt még az 1951-es kiadás megalkotásában is, ami igazán utat nyitott az ETO globális elterjedése előtt. A tanulmány bemutatja Duyvis kultúrdiplomáciai tevékenységét, amit a brit-francia viszonylatban, illetve Dewey rendszerével történő összehangolás terén Amerika irányába fejtett ki a szakmai párbeszéd folyamatos fenntartása, a dinamikus hálózatépítés szent célja érdekében. Ő

volt az a fő alak, aki közvetített Otlet és La Fontaine, illetve az amerikai (Dewey) rendszer fejlesztői között a konkordancia megteremtésének lehetőségeiről. Szívós szervezői tevékenysége kulcsfontosságúnak bizonyult az ETO fejlődése szempontjából. A tanulmány röviden utal a nemzetközi eszmecserék kapcsán *Walther Theodore Glineur* által képviselt álláspontra is, aki az ETO átalakításával a *Tíz Emberi Érzékelés Tizedes Osztályozása* néven új rendszert hozott létre. Ez a próbálkozás azonban hamar elhalt a két világháború közötti időszak forgatagában.

Befejezés

A tanulmánykötet igen színes áttekintést nyújt az információs globalizáció kezdetei között formálódó, szellemileg igen produktív időszakról. Mai szemmel is kifejezetten érdekes lehet végigkövetni, milyen elképzelések, kihívások, viták közepette formálódtak a tudományos kommunikáció intézményei, a kommunikáció társadalmi keretei és infrastruktúrája egy szemléletében folyamatosan táguló és rendkívül előre tekintő világban. A kiadvány elektronikus változatban hozzáférhető egyetemi könyvtárakban az érdeklődő magyarországi közönség számára is az Ebrary adatbázison keresztül. Jó szívvel ajánlom mindenki figyelmébe!

Németh Márton

